

„Ki nem ismeri Hym fyt, a' boldogtalan kesergőt 's a' boldog enyelgőt, a' magyar ősregék egyszerűen kedélyes, de olly mélyen nemzeties dalnokát? Ismeritek nemde, mindnyájan? Oh igen! 's im ő, ott ama romok aljában számítgatja földi pályája kevés perczeit, a' kedves, a' halhatlan magyar rimelő. Széphalom és Cseke, fájdalom! talán nemsokára már egy harmadik helylyel fognak szaporodni mellyhez szinte honfui áhitattal zarándokol el lelke minden magyarnak kinek kebeléből a' kegyelet szent érzetét nem mosta ki zúgó árja az anyagielvek utáni sovárgásnak 's a' fonák cosmopolitismusnak, e' két nem épen nemes jellemvonásnak, mellyet korunk embereire ruházni sokan olly nagyon szeretnek!

„Tett és hatott ő; áldás rája, és tiszta öröm talán megszámlált napjaira; ha tőlünk távozik, egy nemzet búja fogja körülállni a' sirt, mellyben a' magyar mûsa legihlettebb, fölkenjé fog szenderegni a' hantok alatt, mellyeken a' legőszintebb részvét határától üditve viritand hervadatlan zöldjével az egyszerű pázsit, 's időknek daczoló emlékül emelkedendik szivhálája a' százezreknek, kik keservét 's örömet a' dalnoknak megértették.“

* * *

Igy írék oct. 24-d. 's kevés napok mulva vettük a' gyászhirot, hogy Kisfaludy Sándor nincs többé, 's hogy a' széphalomi és csekei sir egy harmadik szentemlékűvel szaporodott — a' sümeghivel!

H a l á p y.

I R O D A L O M.

Propylaeumok a' társasági philosophiához, tekintettel hazánk viszonyaira. Irta Szontagh Gusztáv, a' magyar academia rendes tagja Budán 1843.
(Vége.)

III. Az emberiség történetirási fejlődése. Hogy rendeltetésünknek és a' társaság céljainak megfelelhesünk, e' rendeltetést létesülhetőknek kell gondolnunk és hinnünk, hogy az emberiség az igazban, szépen és jóban, egészben véve, valósággal halad. Helytelen azon állítás, hogy az emberiség, egész örök minduntalan magába visszafutó körben kering. Ha az emberiség, egészben véve, nem halad, ugy napjainkban is, műveltségi tekintetben, szintazon fokon állunk, mint az emberek ős korban: használták tehát a' sajtót, éjszaktűt 's vaspályát. A' folyvásti haladásnak lehetőségét szerző lelektanilag, tetleges valóságát értelmi, művészi, erkölcsi, vallási, testi és külső jóléti tekintetben a' történetiratból mély belátással és számos adatokkal bizonyítja.

IV. A' társasági philosophia rendszerei. A' társasági philosophia alkalmazott philosophia lévén, a' bölcsészetnek elvei- 's rendszereinek itt is elő kell fordulniok, természetesen különböző tárgyak szerint másképen módosítva. Minden bölcsészeti rendszer alanyilag vagy érzékből származik vagy észből; tárgyilagosan tárgyból, vagy eszméből. A' józan bölcselkedő olly rendszert követ, melly tárgyat és eszmét, érzeket és észet öszhangzó egészszé egyesít. Ezen elveket a' társadalomra alkalmazva, az érzékileg fölfogható tárgy itt a' történetirati alap, a' fenálló: állodalmi tekintetben az alkotmány és törvény; egyházilag a' tényleges vallás; eszményileg az ész, az emberi rendeltetést és a' társaság (álladalom és egyház) céljait magukban foglaló eszmék. A' bölcselkedő polgár elismeri ugyan a'

történetirai uton adatott fenállónak jogait, mert ez polgári munkásságának tevőleges jogon alapuló tárgya; de egyszersmind el nem felel, hogy ezen tárgy nem holt anyag, hanem oly élő egész, melynek, a' tökéletesülés céljai szerint, tovább kell fejlődni. E' szerint három állodalmi rendszer van: az állandóság, forradalom és reform rendszere, mely utóbbi előre- és hátrapillantó, fokonkénti, a' fenállónak és eszmének szükségeit egyiránt méltató haladás békes törvényes uton. Kiindulás pontja: a' létező, fenálló, melynek követeléseit az eszme utmutatása szerint ügyesszük kielégíteni. Ez fontos pont. Ha gondolkodásunk vagy cselekvésünk teremtő erővel bírna, mindkét esetben eszméből indulhatnánk ki, mert a' tárgyat annak képzetével összeegyezőleg a' valóságban kiállithatnók. Azonban ez elméletileg és gyakorlatilag lehetlen levén, mivel tárgy nélkül sem nem gondolkodhatunk, sem nem cselekedhetünk, 's a' mint gondolkodva a' tárgyakat csak értelmezzük, úgy tetteleg is egyedül alakjokat, nem lényöket, lehet változtatnunk, azokat szükségekre és hasznunkra fordítván, minek következtében, egy hiszem, igen megfogható, mikép minden politcái munkásságunk is nem eszméből (ez légvárépítés volna), hanem a' valóságból kell kiindulni, körülményeit és szükségeit méltatva 's szerkezetét eszmények szerint tökéletesítve. — Az egyházi rendszerek is három neműek: van egyház, mely főleg isteni kijelentésre (catholicismus), másik észmeggyőződésre (rationalismus), végre olyan, mely tárgyilagosan kijelentésre, alanyilag észre alapul (protestantismus). Szerző a' catholicismusnak elsőseget ad, a' protestantismus fölött szilárd alapjára és őszpontosított szerkezetére nézve; a' protestantismusnak ellenben több fejlődési képességet tulajdonít, mely tekintetből azt a' politcái reform-rendszerhez hasonlítja. Azonban, nagy különbség van az állodalmi és egyházi rendszerek közt. A' polgári alkotmány ember műve, mely úgy, mint az emberiség idővel tökéletesedik, következőleg azon lehet és kell javítani; ellenben a' kijelentett hittan istennek szent igéje, 's ennélfogva örök igazságu és változatlan. A' tökéletesedés elve a' kijelentett hitre nem alkalmazható, de igen az észvallásra.

V. A' keresztényvilági élet történetirási kifejlődése. A' föllálitott elvek igazolásául szerző az elmúlt kor főeseményeit a' mostani fenálló europai állodalmak keletkezése óta vázolatban idézi, miből kiviláglik, hogy az első társasági alkotmány hűberi volt, utóbb a' fejedelmek a' fölkerekedő állandó katonasággal ellentállhatlan hatalmat nyertek, végre a' társadalmi élet új elemmel gazdagodott meg, a' harmadik — polgári — renddel, mely pénz- és kiművelt észhez jutván, jogegyenlőséget a' törvény előtt követelt, 's im — a' forradalmak sora kezdődik, mely mozgalom, egyoldalú eszme után indulva, végső tulságig haladott, főleg Franciaországban, hol a' fejedelemséggel együtt a' vallás kiirtását is tárgyazta. 'S volt-e ezen világ ujaszüléssel vajudó erőlködésnek szándéklott sükere? Koránsem, a' világforgás más törvényeket követ, mint az emberi képzelgés rá akar erőltetni: megsemmisítés és ugrás nem létezővén a' természetben, kiirtó terveik semmikép nem sükerülhettek; de igen annak helyébe az átalakulás.

VI. Futó pillanat nemzetünk történetére. Nemzetünk története, mond szerző, változatos, sokszínű, helylyel helylyel magas érdekű, nagyobbára szomorú, sőt borzasztó dráma, a' legujabb francia modorban, kíváncsatos jó véggel: ezt legalább hinni, remélni és ohajtani nem szünhetünk. 'S valóban bekövetkezett nemzeti életünk legfontosabb szaka: az öntudatos haladás békes, törvényes uton, belülről kifelé, nemzetileg fejlődve, minek arjedelmesebb előadását szerző egy külön czikkben alapos tudománynyal és történeti ismerettel tárgyalja.

E' becses munkának ismertetéséhez záradékul azon forró ohajtást fűzöm: bar csak beváltaná' hovahamarább a' tudós író adott szavát és közlené aesthetikai nézeteit, mi által, jeles terve szerint, a' magyar philosophiának előcsarnoka teljesen föl lesz állitva.

Purgstaller Kal. József.

NEMZETI SZINHÁZ.

Dec. 16kán Lendvay Márton ur jutalmára először adatott a' nemzeti színházban: „Don Caesar de Bazan“ drama 5 flv., irták Dummanoir és Dennery, francziából fordította Diósy. Az előfordult tánczot betanította Kolosánszky.

Igen elmés, igen hatásos francia darab, melyből a' közönség teljes megelegedéssel távozott, melyben mód felett jól mulatá magát és bőven tapsviharzott. Halljunk egyet azok közül, kik a' mai előadás által egészen elbájolva, elragadtatva tartanak „Don Caesar de Bazan“ felett magasztaló ékesbeszédet; — halljunk egyet, mikép adja elő a' drama tartalmát: „Don Caesar de Bazan“ a' legjelesebb darab, melyet valaha láttam; igazi francia mű — ah! egyedül a' francziák értenek illy geniális dolgok előállításához, egyedül ők bírják mai nap a' dramaköltészet forrását — éljenek a' francziák! éljen don Caesar de Bazan! Lássátok, barátim, ezt a' korhely liczkót, ezt a' nagyuri család elkorcsosult ivadékát, ki miután dús birtokát elpazarolta, most borral, kockával és asszonyokkal teszi magának kedvessé az életet, közbeeső unalmas pillanatait párbajokkal rövidítvén; lássátok őt, kit épen most löknek ki Madrid egyik csapszékéből — ez don Caesar de Bazan és pedig gróf! Kell-e ennél valami elmésebb mód, a' darab hőst a' közönség elé vezetni, őt azzal egyszerre megkedveltetni, csudáltatni, szerettetni? Az udvari puskaműves fíja, Lazarille, elmulasztott kötelessége jutalmául, ötven pálcza-ütés kapodásának édes reményében él, minek elgondolása azonban előre úgy elzaklatja őt, hogy az ütlegek elkerülése tekintetéből vízbe akar ugrani. Don Caesar, a' nemeslelkű férfi, előáll 's pártfogóul veti föl magát a' szegény fiúnak, 's kísérletet is tesz, parancsnoka a' kapitány szívét iránta meglágyítani; e' kísérletből összeveszés következik, ezután párviadal, melyben don Caesar a' kapitányt agyonvágja. . . Fatalis dolog! épen nagyhét van, 's nem rég adatott ki a' királyi parancs, hogy ki nagyhéten párbajt ví: felakasztatik kötéllel. 'S ugy látszik, e' bajt don Caesar sem kerülendi el, mert tüstént a' párbaj után elfogatik, rettentő 's közfájdalmunkra és sajnálkozásunkra, mert keserűen tapasztaljuk, mint küldi az irgalmatlan sors egymás után csapásait az emberre, kit egyszer üldözöbe vesz: íme, derék Caesarunk kocka mellett minden pénzét elveszté, a' csapszékéből kilöketett, 's most még be is fogják és rettegünk kell halálaért. . . Oh, barátim! megható helyzetek ezek — De ne csüggedjünk: jó valami, a' mi reményt nyújt, hogy a' végesapás derék don Caesar fejére nem fog olly hamar bekövetkezni. Maritana él! él az utczai énekesnő! Honnan jött? ki ez az utczai énekesnő! Hisz épen ez az érdekes, hogy ezt senki sem tudja; pedig a' leány nemcsak szép, nemcsak hiu 's nagyravágyó, hanem egyszersmind művelt is, mint magaviseletéből látszik, és hangja olly kellemes, hogy képes vele a' királyné hintájának kerekeit minduntalan megakasztani. De mig a' királyné hintájának kerekeit megakasztja 's kényszeríti a' felséget, hogy dalát hallgassa és sirjon a' szomorura 's kaczagjon 's vígra, addig nem hibázza